

zadržavam pravo da tražim*

(razgovor s dušanom matićem)

● *Vi ste na stranicama najnovije knjige Prošlost dugo traje zapisali: »O prošlosti se može ili da sudi ili da se opeva«. Ali, idući tragom jedne misli Martina Bubera, upitao bih Vas da li se prošlost može doseći?*

— Ne verujem. Ja nisam neki paseista da volim prošlost, ali, ako sam rekao da prošlost dugo traje, kazaću vam kako je ta moja misao bila u prvi mah izrečena: o, prošlosti, suviše dugo traješ! Prema tome, tu moju rečenicu su novinari NIN-a preoblikovali i onda sam je usvojio kao svoj naslov. Međutim, moj pravi odnos prema prošlosti je: ah, kada bi prošlost mogla da ide brže. Na žalost, ona ne ide brže. Danas! u novinama čitam da se u Čupriji održava muzički festival. Dok sam bio učenik prvog razreda gimnazije u Čupriji, u kojoj sam se rodio, trebalo je, pored ostalog, da učim i muziku, violinu. Ali, zbog živestih razloga prekinuo sam. Vidite, ta prošlost se širi i muzika u Čupriji se neguje. Da je bilo drugačije i ja bih, verovatno, bio u horu kojim diriguje čuvena Matić-Marović.

● *Da se vratimo opet prošlosti. Da li poezija može da iznese prošlost kao živu, podsticajnu?*

— Evokativno da. Uostalom, jedino tako može sve da se dozove, kao što i budućnost može da se dozove. Mislim da je poezija upravo to. Čak istorijsko ne vidim u objašnjenjima koliko u poetičnom. Istorija može mnogo jasnije da se vidi kroz poeziju nego kroz istraživačke radove. Kad kažem poezija, podrazumevam mnogo više no jednu literarnu formu.

● *U almanahu Nemoguće Vi ste na jedno pitanje povodom smrti odgovorili da biste, ako biste bili pesnik, mogli da evocirate to što jest smrt. Kao stvaralac dugo ste se dvoumili između filosofije i poezije. Da li ste u tom trenutku bili neopredeljeni?*

— Uvek sam bio isti. Spomenuću Lakana koga sad svi znaju, novog francuskog psihoanalitičara. Tada sam već imao njegovu doktorsku tezu. Nisam samo poznao Lakana, nego i mnoge druge stvari. I danas vrlo živo pamtim šta se sve novo dešava u atomistici, medicini itd. Recimo, ova beba iz epruvete za mene nije nikakvo iznenađenje, jer, prateći medicinske kongrese, znao sam već da je utvrđeno da plod čoveka posle šest dana preuzima vlast u materinoj utrobi.

● *Kako razumete odnos između nauke i poezije?*

— Nauka je danas toliko široka oblast da je sve obuhvatila. Poezija je morala i mora da vodi računa o tome. U početku

je poezija opisivala samo krupne istorijske događaje, međutim, ona je u tom smislu izgubila primat. To znači da poezija valja da ima sopstveni odnos prema stvarima. Poezija na izvestan način istražuje, nagoveštava, ali ona ide dalje od nauke.

● *Spomenimo da je nadrealizam bio inspirisan psihoanalizom, Frojdom...*

— Svakako, ali još više Pjer Žaneom, koga jedino ja citiram u almanahu *Nemoguće*, u delu o smrti. Filip Supo je potvrdio da nadrealisti za automatsko pisanje duguju Pjer Žaneu, a ne Frojdu, koji je sa Sarkoom proučavao histeriju i od toga napravio čitav sistem da bi konačno došao i do neuroze itd. Tako možemo reći da su izvori nadrealizma mnogo dublji nego literarni.

● *Imajući na umu činjenice koje se tiču nadrealizma, koje dotiču nesvesno, automatizam, čudesno, slučaj, naš nadrealizam je, po mom uverenju, konkretan, pogotovo ako imamo na umu Vaše tekstove. On je konkretan utoliko što vidimo, ipak, tragove jedne transpozicije konkretnog sveta.*

— Da. Jedan francuski kritičar me je okarakterisao kao romantičkog nadrealistu, ali kasnije je primetio da insistiram na budnosti. Naravno, korigovao je svoje mišljenje insistirajući da sam jedini nadrealistički pesnik koji obraća pažnju na takozvanu budnu svest i na budnu kritiku, kritičku svest. Takođe me je jedan rumunski pesnik², u antologiji svetske poezije koju je priredio, nazvao realističkim nadrealistom.

Posle 1930. godine nastojao sam da nadrealizam uputim ka stvarnosti. *Marija Ručara* je pesma koja za temu ima radničko ubistvo, provocirana je socijalnom stvarnošću, a istovremeno ta pesma je u velikoj meri ostvarena nadrealističkim postupkom. Na žalost, to je prošlo nezapaženo.

● *Vratimo se Vašem dolasku u Beograd, saradnji u Putevima i Svedočanstvima.*

— Nisam otišao u Pariz kao što se to čini sad, u mirna vremena, kao neko ko je dobro situiran i sa stipendijom. U Francusku sam otišao životno, tj. nevolja moje nacije me je bacila tamo. Otišao sam povlačeći se preko Albanije, imao sam svojih pet ofanziva i isto toliko defanziva. Reći ću vam da moj život, kao i živote mnogih koji su bili u tom vremenu i koji su pisali i nešto radili, valja videti u celom tom kontekstu. Ne priznajem istoriju li sad se mogu složiti s Rastkom Petrovićem i reći *šta istorija, šta Kaledonija*. Ali, istorija je tu, nju ne možete da prevarite. Ona nas definiše mnogo više nego

što pretpostavljamo. Kad sam se vratio u Beograd mislio sam da treba da donesem novu filozofiju ovoj zemlji. U tom trenutku, recimo, pisao sam o pragmatizmu.

● *Imali ste ambicije da budete filosof?*

— Filosof. Od ambicije do ostvarenja ima toliko toga da se uradi.

● *Poezija?*

— Ja sve vreme polazim od poezije. Tekst koji sam objavio u *Putevima* — *O novim strujama u filozofiji* — završava se jednom evokacijom da je život počeo negde u moru i da to more koje čujemo kako šumi, možda tamo u Niči, gde sam bio čak, čini osnovu života. Voleo sam poeziju. Može se reći da je moja prva faza počela s Vitmenom.

● *Vitmena ste čitali na francuskom?*

— Baš u to vreme kad smo stigli u Francusku, 1916. godine, pojavio se prevod. Posle sam se vraćao na originalan tekst. Tada dolazi Bodler, zatim moderna francuska poezija. Veliki broj naših mladih intelektualaca se tako reći razvijao u Francuskoj. Prošlo je nekoliko godina, a onda se pojavila moderna umetnost, pojavio se ruski balet koji je uneo revoluciju. Ruski balet nije samo revolucionisao balet, nego je li francuske slikare izbacio iz ateljea i sugerisao im da prave scenografiju itd. Matis, Plikaso i drugi, odjednom su dobili nepredviđene mogućnosti. Spomenimo samo da Plikaso ne bi, verovatno, nikad napravio *Gerniku* da nije imao iskustvo radeći dekor za paradu.

● *To je jedno veliko vreme sinkretizma u umetnosti.*

— Da. To je jedna nezamenljiva epoha... Breton, na primer, govoreći o svom životu i nadrealizmu, za koji je verovao da ga je on pronašao, uzima Njžižinskog i njegovu sudbinu kao metaforu svog budućeg života. Njžižinski je bio čudesan baletan, gledao sam ga jedanput, igrač za koga kažu da je lebdeo. On je odjednom poludeo, srušio se i sve je zaboravio. Posle lečenja nije mogao da razume i nije znao šta je balet. Tako Breton kaže da će i on možda, kroz 50 godina, kad mu budu pokazivali manifeste nadrealizma i njegove tekstove, vrteti glavom.

● *Vaš prvi susret s nadrealizmom?*

— Tako reći od samog početka. Sećam se prvih plaketica, časopisa iz 1919, 1920, i 1921. godine. Neke naslovne strane *Literature* mogli su nedavno da vide li čitaoci *Politike*. Dakle, bio sam tamo i slao neke publikacije Marku Ristiću i drugima u Beograd. Međutim, prvi manifest nadrealizma pojavljuje se 1924. godine i mi odmah nakon toga u *Svedočanstvima* imamo tekst o nadrealizmu.

Ti brojevi *Svedočanstva* nisu bili zamišljeni kao nadrealistički. Međutim, nadrealizam se pojavio i Marko Ristić je napisao duži tekst o njemu, što se kasnije pokazalo vrlo značajnim.

● *Naravno, nadrealizam nije bio zamišljen isključivo kao literarni pokret.*

— Nadrealizam je bio pokret jednog celovitijeg pogleda na svet i život. Uli, kako bi rekao Rejmon Keno, nadrealizma nbi bez Bretona bio literarna škola kao i svaka druga. Sa Bretonom to je nešto više, sam život. Nije slučajno da su se nadrealisti našli umešani u naš život, u društvene i istorijske promene. U njihovoj prirodi je bilo to da budu angažovani.

● *Kakav je bio odnos između francuskog nadrealizma i nadrealizma u Beogradu i da li naš nadrealizam ima svoje izvore?*

— Mislim da se ne može govoriti niti o francuskom nadrealizmu, niti o srpskom. Može se govoriti, eventualno, o pariskom i beogradskom, to je bliže istini. Osim toga, priroda poezije proizilazi iz prirode jezika. Svakako da u ocenjivanju i razumevanju beogradskog i pariskog nadrealizma moramo uzeti u obzir i određenu vrstu tradicije. Recimo, po mom mišljenju, nadrealizam kod nas ide, možda, od Laze Kostića, ali svakako od Disa.

● *Da li je u to vreme bio poznat Đorđe Marković Koder?*

— Ne. Mislim da je on posle rata otkriven. Isto tako možemo reći da i Vinaver ima živisnih zasluga za nadrealizam. Nije slučajno da su baš Vinaverovi stihovi objavljeni u prvom broju *Puteva*.

● *Između marksističkog naloga za menjanje sveta i nadrealističkog poziva za preobražavanje sveta, čini mi se da se čitava avantura završava u literaturi?*

— Ne. Nadrealisti su pokušali da pomire, ako hoćete da preciziramo, Marksovu teoriju o promeni sveta ili transformaciji s dve reči *promeniti život*, to je formula Remboa, i promeniti društvo. Nadrealizam pokušava da pokaže da je to istovetno i da može da se desi istovremeno. Ne može se društvo prome-

nititi, a da se pri tome čovek ne promeni. Tu, u stvari, nema nikakve razlike. Nadrealisti su hteli da kažu da poezija oseća kako se život menja. S druge strane, revolucionarne koncepcije, teorije i doktrine tvrde da društvo treba pre svega promeniti da bi se život promenio. Nadrealisti su mislili da to treba da ide paralelno i to je na izvestan način našlo svoju potvrdu u stvarnosti socijalističkih zemalja, u kojima se došlo do saznanja da je nemoguće da se promeni život i način mišljenja, a da se pri tome ne promeni društvo.

● *Jednom prilikom govorili ste mimo onog uobičajenog razumevanja i shvatanja nadrealizma, povodom Ničea. Nadrealizam i natčovek?*

— Hteo bih da kažem da se pogrešno razumeva nadljudsko i nadstvarno. To ne znači transcendirati stvarnost, biti iznad stvarnosti, nego više stvarnosti. Mislim da je nadrealizam hteo da nas vrati stvarnosti, dakle više stvarnosti, htelo se isticati da su bili zaboravljeni snovi, slike, sve ono neuhvatljivo i ljudsko. U tome je problem. I Niče je tražio od čoveka da sebe prevaziđe, čoveka kao čoveka, ne da bi stvorio boga pred kojim ćemo se klanjati. Naravno, Ničea su u jednom trenutku pogrešno shvatili. Tome je doprinela i njegova sestra koja je falsifikovala njegove rukopise. Znače, sa mnom je drugačije. Mene ne može niko pogrešno da interpretira, ja ću odmah da protestujem.

● *Nadrealizam u nas između 1930. i 1932. godine nastojao je da se približi jednom konkretnijem i angažovanjem odnosu prema stvarnosti. Međutim, u to vreme se i raspada nadrealistička grupa u nas.*

— To ne treba ništa da vas čudi. Nije bilo isključeno, pošto su različiti ljudi bili ušli u nadrealistički pokret, da neće doći do raznimolajenja shodno opredeljenjima.

Vrlo sam se rano sreo s radničkim problemima. Prvu svoju pesmu u prozi objavio sam u *Radničkim novinama*, ali, na žalost, taj primerak nemam. Što se mene tiče, misam čekao nadrealizam da me uputi na socijalizam. Godine 1919, kada se deo francuske socijalističke partije pretvarao u boljševističku, bio sam u Parizu. Tada je dvadeset naših studenata proterano iz Francuske, pa su morali da nastave studije u Italiji, jer su učestvovali u uličnim demonstracijama. Prema tome, nije slučajno da sam ja već tada poznao situaciju u radničkom pokretu. Hoću da kažem da je reč boljševik već cirkulirala u nas. Na jednoj mojoj knjizi Rastko Petrović je ostavio potpis: »Ja, sin naroda slavjanskoga, boljševik po principima, beskrajan u visine«.

● *Međutim, u nas je bilo nesporeduma između nadrealista i predstavnika socijalne literature.*

— To je razumljivo. Među onima koji su za čistu literaturu i sada ima nekih nesporeduma. Ja nikada nisam napustio sopstveni način, a on se može razumeti ako se čitaju moji odgovori u *Nemogućem*.

● *Između dva rata pojavile su se, koliko se sećam, samo dve Vaše knjige?*

— Bilo je smešno da štampam knjige i da se zadužujem. To mi nije bilo potrebno. Sad je pesnicima mnogo lakše, imaju izdavače.

● *Bili ste svedok četrdeset osme?*

— Nekoliko puta sam rekao da je to bio dan kada sam počeo slobodno da dišem, široko da dišem. Žalim što sam u to vreme manje pisao, ali verovatno da bih u tom trenutku napisao najbolji moj tekst povodom nekog događaja. Smatram da je to trenutak, najbolje rečeno, početak naše prave revolucije.

● *Posle te godine dolazi do preobražaja našeg društva...*

— Ne samo što dolazi do preobražaja, mene tu literatura posebno ne interesuje, ali hoću da kažem da je to u našem životu bila velika stvar. Pomislio sam: evo, sloboda je ušla u socijalizam, nema više jedne dogme, jednog autoriteta. Mislim da je to najpresudnije *ne* u našoj istoriji. Još ću vam nešto reći povodom Bretona koji je osetio neke stvari. On u svom Kalendaru, koji je vodio za sebe, nije pomenuo prvi svetski rat, ali je pomenuo 17. oktobar. Nije pomenuo ni drugi svetski rat, ali je zapisao jun 1948, Tito.

● *Međutim, Aron je reagovao drugačije.*

— O tome sam raspravljao u knjizi *Andre Breton iskosa*, koja će se uskoro pojaviti, i pokušao sam da objasnim i jednog i drugog, zašto je jedan otišao za Trockim a drugi za Staljinom. Naravno, moram naglasiti da je Aron svoj stav prema Staljinu kasnije revidirao i negirao.

● *Vi ste, takođe, učesnik i saučesnik izvesnih događaja iz tog vremena. Kontinuitet Vašeg modernizma se proteže i posle rata. Napisali ste tekstove Dogma i stvaralaštvo, Kritika i poezija.*

— Kada govorimo o tome, spomenuću moje prve filozofske tekstove. *Istina kao konstrukcija* je tekst objavljen u januaru 1922. godine, no on je ostao bez odjeka u tom trenutku. Tek je 1939. Dušan Nedeljković naglasio teorijski značaj tog teksta. Posle rata su me Miodrag Pavlović i Jovan Hristić pitali zašto taj tekst ne preštampam ili ponovo objavim. Snebitva sam se. Međutim, u tom tekstu je vrlo jasno izraženo stanovište antidogmatizma, gde definišem filozofiju kao borbu protiv dogmatizma. Prema tome, kao što se može videti, taj moj antidogmatizam stalno me je pratilo. Naravno, ja sam i praktički stanovište antidogmatizma zastupao. Mislim da je mnogo važnije, u izvesnim trenucima, ponašati se antidogmatiski, nego se baviti teorijom. Posle rata bavio sam se antidogmatizmom u tekstu *Dogma i stvaralaštvo*, zbog čega me je i Đilas napao. Znao sam da sam u pravu i nisam odgovarao.

● *Da se vratimo jednoj oceni Vaše poezije. Jovan Hristić je zapisao da Vaša poezija po melodiji podseća na lirske tužbalice.*

— Mislim da je to što je Hristić osetio vrlo tačno. Uostalom, on je s mnogo pouzdanosti pisao i o drugim aspektima moje poezije. Mislim da je u pravu kad pominje tužbalice. Naime, jezik bitno određuje smisao pesništva, čineći njegovo biće posebnim, tako da i nadrealizam menja svoj vid, što znači da on ovde i u Francuskoj ne može biti isti.

● *Da ostanemo u liniji Vaših razmišljanja da je poezija pre glas nego pisana reč.*

— Jedan Francuz je povodom moje poezije napisao, naravno mislio je i na ostale nadrealiste, da su to bili ljudi koji su nešto slušali pre nego što su pisali.

● *U jednoj anketi u Delu rekli ste povodom deseterca da biste trebali da ga se oslobodimo. Da li ste mislili na mogućnost da se desetarac banalizuje?*

— Sve može da se banalizuje. Nema te svete stvari koja ne može da postane banalna. Tako je i s desetercem. Ali, naša poezija nije samo deseterac. Deseterac je došao posle šesnaesterc, bugarštica itd. Mislim da slobodni stih unosi još novije ritmove. Međutim, čini se da su neki moji najinteresantniji stihovi deseterci. Recimo, ovo što su sad uzeli kao naslov: *Šta su htele smešne gajde smisla, šta ruke na nepoznatom poslu.*

● *Poslednjih godina pojavile su se tri Vaše knjige: I tako kad ostanem sam, Munjeviti mir i Prošlost dugo traje. Znači li to da Matić u svojim zrelim godinama, kao i u onom trenutku kad je zapisao u tekstu Bitka oko zida, zadržava pravo da traži?*

— Da. Matić zadržava pravo da traži i valjda će tražiti i kada ga ne bude više bilo... Drugi će tražiti umesto njega. Sada ostaje da se moje knjige sklupaju od starih tekstova. Uma nekih misli koje se kod mene povlače pedeset godina i tek sad dolaze do punog izraza. Verovatno, moj poslednji optimizam, kao da sam znao da ću dugo da živim, pa nisam žurio.

Razgovarao:
Jovan Zivlak

Napomene:

* Objavljujemo neautorizovan razgovor s Dušanom Matićem, našim istaknutim pesnikom, esejistom, proznim piscem i misliocem, koji je delimično emitovan u emisiji Televizije Novi Sad *Kultura u objektivu*. (2. oktobar 1978.)

Mnogo toga se može reći o Matiću i povodom Matića u trenutku kad beležimo jedan njegov i naš značajan datum — 80 godina života. Matić je rođen 31. avgusta (13. septembra) 1898. u Cupriji. I kao da ova dva datuma njegovog rođenja govore o mnogim Matićevim književnim i pesničkim momentima, o mnogolikosti njegove književne pojave, o njegovom složenom i razudnom pismu, govoru. Jer, kad je Matić u pitanju ne možemo govoriti samo o jednom, o jednoj dimenziji stvari, o jednoj formi, postupku, proseudu.

Matić je autor velikog broja knjiga. Spomenućemo samo *Položaj nadrealizma u društvenom procesu*, s Davičom i Đorđem Kostićem, roman *Glaho doba* i poemu *Marija Ručara*, s Aleksandrom Vučom, objavljene između dva rata. Posle rata: *Jedan vid francuske književnosti*, *Bagdala*, *Anina balska haljina*, *Kocka je bačena*, *Buđenje materije*, *Laža i paralaza noći*, *Na tapet dama*, *Knjiga rituala*, *Proplanak i um*, *Prošlost dugo traje*, *Munjeviti mir* itd. Dobitnik je mnogih naših visokih priznanja i nagrada: Nagrade AVNOJ-a, Sedmojulske nagrade, Oktobarske, Zmajevе... Redovan je član Srpske akademija nauke i umetnosti.

1. 12. septembar 1978.

2. Anatol E. Bakonski: Jugosloven Dušan Matić postaje značajno pesničko ime onog trenutka kada, sopstvenom voljom ili bez nje, narušava nadrealističke kanone koji su ga veoma dobro ocrtavali u periodu njegove pojave. Možda je čak bolje reći: kada njegova poetična fraza dostiže stepen potpune emancipacije i kada, poput nekakve magične atrakcije, ide ka složenoj realnosti nesagledivog života koji ga apsorbuje i koji predstavlja jednu njegovu fascinaciju. Ovak nadrealistički pesnik, paradoksalno, u svojim prvim etapama, predvođi Zolu, Rože Marten di Gara, tako reći okorele realiste moderne francuske literature. To nas upućuje na misao da on nije jedan romantički nadrealista, kako je to bio predložio jedan od velikih tumača tog pravca — jer nadrealizam, na kraju krajeva, i nije ništa drugo do jedan napadni, paroksiastički oblik obnavljanja romantizma koji je stigao do nesluženih razmera — već pre jedan realistički nadrealista, ukoliko mi se dopusti da koristim ovaj izraz.

»... Nepristrasno, objektivno poznavanje prošlosti stvar je gotovo nemoguća. O njoj se, dakle, peva ili sudi. Ili i jedno i drugo u isti mah.«

(*Prošlost dugo traje*, str. 7)

Memoari najčešće imaju ambiciju da nešto posvedoče, istinito opišu, objektivno prikažu, trudeći se da stanovište pisca bude i objektivno stanovište, pošto je pisac taj koji je sve to o čemu piše video, doživio i preživio, pa se kao očevidac osjeća pozvanim da progovori istinu. Pisac memoara vjeruje da istinu poznaje, inače se ne bi laćao pera, štaviše — da je jedino on zna, pa je dužan da je saopšti ostalom čovječanstvu, da ne bismo živjeli u zabludama predrasuda, paušalnih ocjena istorije i drugih krivih svjedočenja. Pisac memoara bezgranično vjeruje svom oku i svom uhu, svom božanskom pamćenju i bezgrešnom, pravdoljubivom sjećanju.

Drugačije je to kad o prošlosti piše pjesnik. Matić se već na prvoj strani, u prvim rečenicama, odrekao »objektivne istine«. U nju je malo vjerovao, znajući za ljudsku prolaznost i mijene, da između prve i devete decenije života stoje ponorni zaborava i da Matić iz 1924. nije i Matić iz 1977. godine. Sjećanje i »objektivna istina« ne idu pod ruku. Sjećanje je uvijek na krilima mašte, pomalo bajkoliko i kad zazvuči naturalistički, nedisciplinovanu i spontano čedo haosa, izvan geometrije prošlosti, sadašnjosti i budućnosti — sve je premeženo i isprepleteno tankim nitima asocijacije. »Moja stara podozrenja prema pojmu vremena, pa shodno tome i prema pamćenju, najednom su se potvrdila«, veli pjesnik. To moderno osjećanje relativnosti vremena, koje najčešće vezujemo za roman tolka svijesti, a koje je karakteristično za gotovo svaku lirsku prozu, posebno za one duhove i duhovne orijentacije nikle u hladu psiholoških teorija, nalazimo u Matića vrlo rano, još iz prednadrealističkih, a osobito iz nadrealističkih dana. Nalazimo ga i u njegovom romanu *Kocka je bačena*, gdje je sjećanje povod za pripovijedanje i gdje sjećanje čini najbolje stranice romana. Prepuštivši se, dakle, navali asocijacija, sjećanju, uspomenama koje »tupe najednom«, »plahovitom pamćenju«, Matić će pjevati prošlosti, pišaće na mnogim stranicama svoje knjige modernu lirsku prozu.

Dobar dio knjige pisan je u epistolarnoj formi i ta forma je motivisana potrebom da se uspomenama da maha, da se omogući preskakanje epoha i istovremeno uspostavi prisnost i komunikacija:

»Mnoge godine su prošle u burnim, istorijskim danima, i razdobljima, da sve ono što se propustilo da se zabeleži — a bilo je važno da se zapiše — može jedino da se iškaže u zadahanom stilu pisma, gde se preskaču i slivaju epohe, baš onako brzo kako su se i dešavale između dugih perioda ćutanja, iz straha da se zabeleži nešto, da se ne prokaže nešto, da se ne izda...«

U pjesničkom viđenju vaskrsavaju dani okupacije u Kragujevcu, smiljeljanje gimnazista i profesora, dani prvog svjetskog rata, prelazi preko Crne Gore i Albanije, susreti s manastirima, susreti s ljudima, s Francuskom, dani djetinjstva i rodne kuće, prijatelji i prijateljstva, vaskrsavaju snovi i sanjarenja, književni projekti, fiktivni junaci napisanih i nenapisanih romana, mnogo toga što se dogodilo i toga što se samo sanjalo.

Pored lirskog tona u ovoj knjizi postoji i esejistički, često združen s lirskim u istom tekstu, nekad s blagim prelivom, nekad s naglim stilskim zaokretom; ima tekstova gdje je esejistički ton dominantan.

Ovo mišljenje lirskog beletrističkog tona s esejističkim karakteristično je i za ranije Matićeve knjige, kako esaja, tako i proze. Matić uvijek ostaje kontemplativan pjesnik i uvijek izbjeгава da bude sveznajući filosof koji sve podvodi pod jedan sistem i jednu koncepciju:

»Ima nečeg podozrivog u filozofu, u čoveku, koji zna odgovore na SVA pitanja koja mu se postavе.«

Matić i filozofija su se međusobno dovoljno iskušavali da bi se pjesnik konačno privolio poeziji i ostao mislilac koji bježi od sistema, koji se plaši uskoće svih koncepcija:

»Ne podiže se svet na jednoj doktrini. Ne živi svet od svojih odblesaka.«

Za Matića je Mašta uvijek ispred Razloga; »razlozi ne dopiru uvek do korena bića«, a pjesnik vjeruje »u maštu koja jedina može da ozari »neizlečivu stvarnost' (Vinaverovu)«.

Matić je pjesnik kome mijene nijesu strane, ali duh koji je svojih mijena svjestan, pa ih uzima i za predmet svojih razmišljanja. Francuski dak, savremenik i sudionik nadrealističkog pokreta, koji će se poslije raspada nadrealističke grupe u Beogradu prikloniti pokretu socijalne literature, posleratni moderni pjesnik i esejista suprotstavljen svim dogmama i kanonima, Matić je snažno obrisao pečat svoje ličnosti na srpskoj poeziji i kulturi ovog vijeka. Njegove mijene su uvijek bile znak svježine duha i nove duhovne avanture. Zato ova knjiga sjećanja, koja o prošlosti pjeva i prošlosti sudi istovremeno, baca nov snop zraka na cjelokupno Matićevo stvaralaštvo i njegov životni put. Ako ta »prošlost dugo traje«, ona je uvijek svježa, nova, inspirativna; prošlost modernog u srpskoj poeziji i kulturi. Otuda i značaj ove knjige, koja, samo na prvi pogled, može ličiti na privatnu prepisku i bilježkarenje.

* Napomena: Povodom knjige Dušana Matića *Prošlost dugo traje*, »Svetlost«, Kragujevac 1977.